

RAZSTAVE

Kelti v Cankarjevih termah

Čeprav niti Kelti niti njihovi balkanski sosedi niso poznali galvanske baterije, kakor so jo njihovi vzhodnjaški sodobniki ob Eufratu in Tigrisu, nad čemer smo strmeli spomladi leta 1980 na najbolj obiskani arheološki razstavi v Sloveniji "o babilonski, asirski in mezopotamski umetnosti", ko je v Narodnem muzeju gostoval bagdaski muzej, je keltska razstava v ljubljanskih termah, kakor rad imenuje Cankarjev dom profesor Kastelic, pritegnila rekordno število obiskovalcev - preko 30 tisoč! Magnet torej ne predstavlja le za nas skrivnostni in davni Orient, "kratek stik" lahko povzroči tudi sugestibilen afekt naše preteklosti.

Ali je bil žareči keltski konjenik na plakatih, značkah, katalogih, hrbitih vitrin uspešen v svojem osvajačnem koraku? Barvno bi skoraj oslepel, če ne bi prihajal v belino koridorja - Balkana, morda tudi zaradi zlata, srebra in prepek, materializiranih v negovskih čeladah in ilirsko-grški/dardanski čeladi, in če ga ne bi v daljavi mamila krhka silhueta ohridske Izide. Pa mu je sploh uspelo se ji približati? Morda - v metamorfozi pergamskega (že) umirajočega Galca.

Z naslova razstave se je dalo razbrati, da je ambiciozna, sam koncept in postavitev pa sta pokazala nasprotno: racionalen izbor najprezentativnejših izkopanin s področja Jugoslavije iz časa od 5. do 0. st.p.n.š., da bi predstavili materialno kulturo na tem geografskem območju živečih ljudstev in plemen. Do te problematike razstava ni vzpostavila kritičnega odnosa, temveč je bila izrazito prozaična, popularna. Vendar pa jo je spremljal presenetljivo zanimiv katalog, ki je v marsičem dopolnil njeno na ekspanate vezano pripovednost.

Kelti spadajo med pomembnejša ljudstva stare Evrope, katerih pradomovina je bila srednja Evropa, med Češko in Francijo, od koder so večkrat posegli v sredozemski svet, ga močno vznemirili, ponekod tudi spremenili. Njihovi prazgodovini je mogoče slediti vsaj v 8. st.p.n.š., ekspanzivni pa so postali šele

kasneje: keltski škorenj je zasedel severna področja jugoslovanskega sveta šele konec 4., zlasti pa v 3. st.p.n.š. Plemena keltskih ljudstev Skordiskov in Tauriskov so si pokorila domorodno prebivalstvo in zagospodovala, dokler se niso morala ukloniti Rimu. Materialna kultura teh plemen je bila torej razstavljena v CD, medtem ko je bila srednjeevropskim Keltom posvečena velika razstava leta 1980 v Halleinu na Solnograškem (*Die Kelten in Mitteleuropa. Kultur-Kunst-Wirtschaft. Salzburg 1980*), galske Kelte pa je predstavila potujoča francoska razstava, ki se je leta 1978 ustavila tudi v ljubljanskih Arkadah (*L'art et la civilisation celtiques en Gaule*). Velika rimska razstava pa je bila postavljena že leta 1978 pod naslovom "*I Galli e l'Italia*". Tako se je zdela ljubljanska razstava nekakšen zapozneli "dolg" jugoslovanske arheologije keltologiji.

V preostali del jugoslovanskega Balkana Keltom nikoli ni uspelo prodreti za dalj časa, čeprav je v materialni kulturi čutili očitne latenske elemente. Balkanska ljudstva, od Histrov, Japodov, Liburnov, Dalmatov, Daorsov, Autariatov do Dardancev, so ohranila svojo samobitnost, samostojnost, njihova kultura pa je cvetela pod močnim vplivom helenističnega sveta. Zanje je bil usodnejši in tvornejši stik s helensko kakor z latensko kulturo. To je bil čas makedonske države, ilirskih kraljestev, histske zveze, prosperitetete Isse in grške kolonizacije vzhodnojadranske obale. Takšno stanje je zakrival drugi del razstave, namenjen keltskim sodobnikom, ki so bili kar preveč potisnjeni v anonimnost. Razlog lahko iščemo v slabši raziskanosti Balkana. Razstava bi dosegla mnogo več ko le uspeh, če bi lahko spodbudila intenzivnejše delo na tem nadvse zanimivem raziskovalnem "balkanskem poligonu".

Razstavni interier je oblikoval iz igralnih kock sestavljen beli koridor. Za velikimi stekli so bili nameščeni drobni predmeti, pogosto sramežljivo skrivajoči svoj bogat ornament in filigran, kajti na belo podlago jih je po-

ložila arheološka (risarska) roka brez misli, da razstavljanje ni enako strokovnemu publiciranju. Žal razstavljalci tudi niso pomislili, da bi lahko prenekatero dragotino, ki jih je na razstavi kar mrgolelo, približali radovednemu obiskovalcu z ogledalci, povečevalnimi stekelci, posebej še, ker svetloba v razstavni avli ni bila ravno idealna. Na nekaterih ploskvah kock so bile ilustracije v "Kirinovjanskem" slogu, v domači tradiciji pač, saj bi bilo povsem neustrezno, če bi se pojavil Asterixu podoben Obelix. Namen podob je bil ponazoriti funkcionalnost posamičnih predmetov, tako pri noši kakor pri raznih opravilih, iz drugih je bilo mogoče razpoznati slavna arheološka najdišča, kakor so Novi Pazar, Ošaniči in Gomolava. Vendar pa so razen spretnosti pri sestavljanju mozaične slike predpostavljali tudi določeno mero vedenja - poznanja igre.

Osnovno vodilo v koridorju se je približevalo idealu "zlatega reza". V vhodni platformi je bila balkanska predkeltska zakladnica, tisto bogastvo, ki je Kelte vabilo, vendar je bilo to bogastvo varovano, na kar so opozarjala kosovska in slovenske čelade. V nadaljevanju koridorja pa je bila leva polovica namenjena nosilcem "novega" v balkanski svet, Keltom, ki so uničili staro halštatsko kulturo in sistem z novim, drugačnim - latenskim orožjem. Tega je bilo na razstavi skoraj preveč: od Vrhnike, Brežic prek Sotina do Djerdapske Ajmane. Spremenili so družbeno sestavo in verske predstave, kar bi naj ob boljšem interpretativnem pristopu razpoznali iz delov in načina oblačenja, drobne plastike in ornamentike in upodobitev v specifičnem slogu keltske umetnosti. Vpeljali so "profesionalno" obrtništvo z novimi tehnikami, npr. v železarstvu in lončarstvu, kar je ponazarjalo številno keltsko orodje in lepo, na hitro vrtečem se kolesu sukano posodje. Na desni strani so bili predstavljeni predvsem staroselci Balkana. Novčništvo, tako keltsko kakor balkansko, je kazalo na podobne tendence v gospodarskem in političnem razvoju. Poudarjeni pa so bili zlasti luksuzni, nakitni predmeti in posodje, kjer

SNAPSHOT. Vtisi z razstave »Umetnost Lepenskega vira«

Je poleg ohranjanja tradicije najočitnejša njihova helenistična nota. Pa vendar se je zdela skoraj izgubljena zakladna najdba obrtnika iz Ošaničev s skrinjico, ki je skoraj enaka tisti v znamenitem verginskem grobu Filipa II. ... Tradicija, latenizacija in helenizacija Balkana so ostale v tančici zavite neznanke-Karabegove. In igra iz kock se ni sesula, le pospravili so jo...

Positivni vtis, ki je dajal pečat razstavi, je bil občutek, da je razstava delo usklajene profesionalne skupine, od oblikovalcev do arheologov, sodelavcev pri katalogu in avtorjev razstave, kar so dopolnjevali še spremljevalni "efekti". Mednje štejem popoldanska posebno izbrana predavanja, organizirana vodstva po razstavi, ki so jih prevzeli nadebudni diplomanti in študentje arheologije, prodajo kopij razstavljenega nakita v zlatu, srebru in bakru, za kar je poskrbela Zlatarna Celje itn. Skratka, bilo je poskrbljeno za "celotno podobo razstave", kar ni ravno najbolj običajna praksa v naši razstavnici "politiki". Najpomembnejše pa se zdi dejstvo, da je bilo pod "eno streho" zbrano najbolj reprezentativno gradivo laten-sko-helenistične dobe iz muzejev vse Jugoslavije: zgled za dobro sodelovanje jugoslovanske arheologije, ki bi lahko z ustrežno organiziranostjo ponudila še prenekatero zanimivo tematsko razstavo, tudi "velikemu svetu".

Biba Teržan

Bazilikalni *souterrain* Ferantovine se je v temnotirkični preobleki spremenil v sceno djerdapske ožine: v mraku, ko se na donavski gladini zgublajo sence strmin in ni odseva hladne mesečine, stojijo pod reflektorsko osvetlitvijo plastike, umetelno obdelani kamni iz znanega Lepenskega vira.

Razstava je učinkovala predvsem estetsko, in to v klasičnem smislu, ugodje v pogledu na umirjeno okamenelo groteskno lepoto. Sprehod po "Lepenskem viru" je omogočil umetnostni užitek, pri čemer ni bilo pomembno, ali eksponati izvirajo iz davne preteklosti ali sodobnosti; ustvarjen je bil brezčasovni efekt. Razstava ni podala niti kulturnozgodovinskega vpogleda v obdobje Lepenskega vira niti funkcionalne in pomenske razlage razstavljenih predmetov. Razstava je bila izložba, ki niti naključno ni želela poučevati - razlagati ali podati neko vednost o Lepenskem viru, temveč je nudila le možnost za ogled in občudovanje umetelno obdelanih kamnov ljudstva z donavske obale.

Uvodni panoji v odmaknjenem predprostoru so bili morda informacija o sami lokaciji najdišča, že manj o situaciji najdb. Razstava bi lahko ostala brez škode tudi brez njih. Zgibanica pa je bila zgled, kako je mogoče neinformirati - bila je paradigma *in errorem adducere*.

Z ignoriranjem arheološkega principa, z iztrganostjo predmetov iz njihovega funkcionalnega okolja je razstava iz principa znanstvene obdelave prešla v sfero umetniškega, v larpurlartizem s pozitivnim nabojem. Tako so dobili tudi drugi predmeti poleg plastike, kamni z jamico, kamnita "žezla", nakit in podobno umetniško razsežnost. Vsekakor je tudi takšen pristop pri razstavljanju arheoloških predmetov možnost za vključevanje arheologije v današnjo kulturo - v imaginarni muzej iztrganih predmetov.

Morda pa bi bilo le zanimivo poučiti se o tej davni djerdapski umetnosti: s kakšnimi "očmi" jo lahko gledamo, s kakšnimi kategorijami jo lahko vrednotimo, kakšna dela predstavljajo ti eksponati, kakšna je bila njihova

funkcionalnost v takratni družbi? Ali s funkcionalno določenostjo zgubljajo "estetsko vrednost"?...

Pa vendar so bili v času razstave nekakšni poskusi, da bi umetnost Lepenskega vira tudi razložili. Bila so t.i. strokovna vodstva in predavanja komisarjev razstave. Žal so bila problematična, ne le zaradi koncepta razstave, ki ni temeljil "na razlagi", ampak "na izložbi", temveč zaradi njihove strokovne vprašljivosti. Za tako občutljivo in zahtevno temo, kakršna je umetnost Lepenskega vira, kombinacija naivnosti, ki računa na nevednost poslušalcev, z drznostjo cicerona, ki poskuša s kalejdoskopom približati davno preteklost današnjemu obiskovalcu, ni najbolj posrečena. S takšnim pristopom se zna zgoditi, da na eni strani pride do razvrednotenja arheološke vede, na drugi pa do nepotrebnega podcenjevanja obiskovalcev - poslušalcev.

Ilona Vidmar